



Eichmann in Jeruzalem: vóór, tijdens en na

Interactieve lezing
voor het Humanistisch Verbond Drechtsteden
door dr. Joop Berding
www.joopberding.com

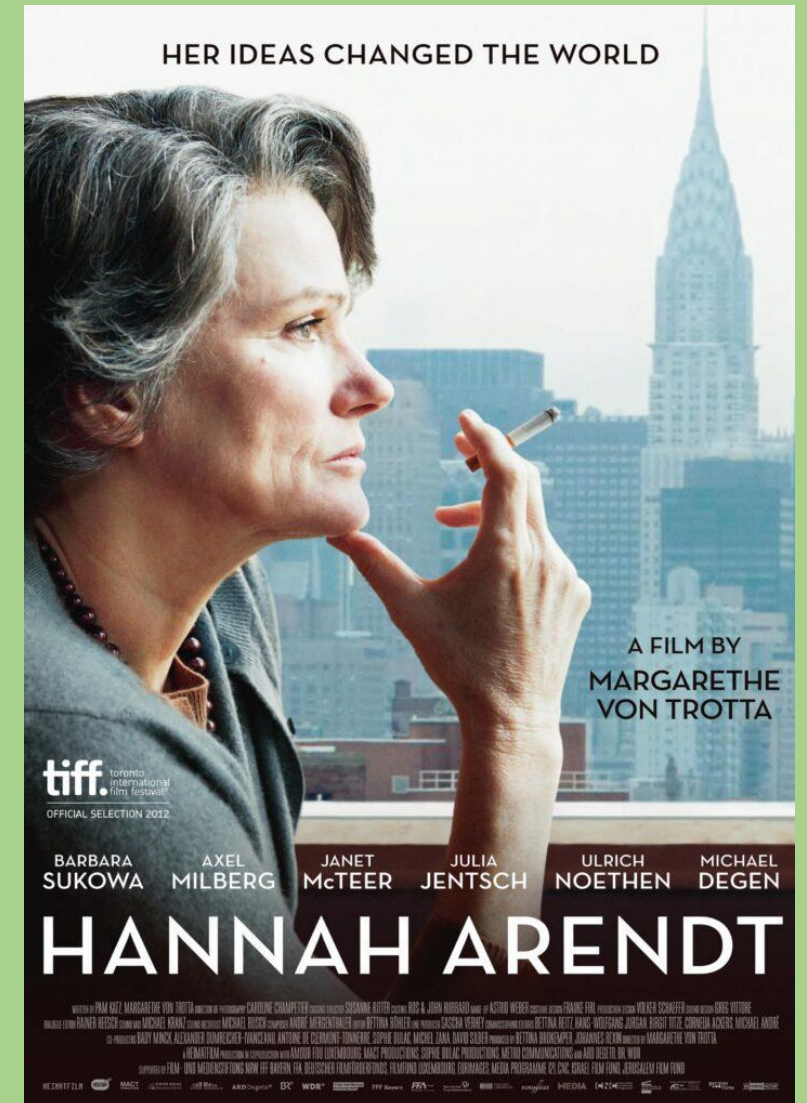
Programma

- De film *Hannah Arendt*
- Levensschets van Arendt en waar *Eichmann in Jeruzalem* zich bevindt
- **Vóór** Eichmann in Jeruzalem: Arendts zorg om de wereld in/en het Midden-Oosten
- **Tijdens**: het proces en Arendts betrokkenheid als verslaggever
- **Na**: de controverse die tot op de dag van vandaag voortduurt
- **Nu**: wat 'pikken' wij anno 2025 op uit deze hele geschiedenis?
- Samen lezen we over 'Persoonlijke verantwoordelijkheid onder een dictatuur' van Hannah Arendt (1964)

De film

Noteer een of twee dingen die
u het meest zijn bijgebleven

Wissel uit met buurman of
buurvrouw



Hannah Arendt (1906 - 1975)

- 1906 Hannover – Königsberg – Marburg – Freiburg – Heidelberg
- 1933 Parijs
- 1941 aan de Frans-Spaanse grens – New York
- 1943 'We Refugees' en een stroom van artikelen
- 1951 *The Origins of Totalitarianism*
- 1958 *The Human Condition*
- **1963 *Eichmann in Jeruzalem***
- 1970 *Denken* (Gifford Lectures)
- 1975, 4 december † New York

Vóór Eichmann in Jeruzalem: Arendts zorg

- Zorg en *angst* om Palestina/Israël
- Jaren 40-50 (en later): vele artikelen over het Midden-Oosten
- Nog veel verder terug: naar *Rahel Varnhagen* (jaren 30): opties voor minderheden in een antisemitische samenleving: paria, parvenu of rebel
- Arendt over het gebrek aan *politiek* Jodendom

- 1951: *The Origins of Totalitarianism*, 3 delen: Antisemitisme, Imperialisme en Totalitarisme
- In hoeverre bereidt dit boek de weg voor Arendts kijk op Eichmann en diens rol in de holocaust?
 - Arendts visie op 'het kwaad': absoluut? radicaal? banaal?

Tijdens het proces: Arendts engagement

- *The New Yorker*: reportages
- Het boek (1963): *A Report*
- Die éne kwalificatie: de 'banaliteit van het kwaad'
- De reacties
- De doorwerking, voor Arendt persoonlijk én in haar denken – over het kwaad, over het denken



Na: de doorwerking

- De doorwerking: hoe het Eichmann-proces Arendts persoonlijk leven diepgaand beïnvloedde: opgebroken vriendschappen
- En haar denken veranderde: over het kwaad én over het denken zelf

Hoe het Arendt vriendschappen kostte

- Niet alleen de vriendschap met Kurt Blumenfeld ging kapot maar ook die met Gershom Scholem
- Gershom Scholem: groot kabbala-geleerde
- De eerste clash: 1944-1945, over zionisme
- De breuk: 1963-1964, over *Eichmann in Jeruzalem*
- Het pijnpunt: “Je houdt niet van het Joodse volk.”
- Autoriteit *versus* autonomie



Over het kwaad

- Het absolute kwaad
- Het radicale kwaad (radix = wortel)
- Het banale kwaad
- Citaat uit brief aan Scholem: ik geloof nu inderdaad dat het kwaad niet radicaal is, het heeft geen diepte, het woekert aan de oppervlakte voort
- Alleen het goede heeft diepte maar je moet er niet teveel aandacht aan besteden en er zeker niet mee pronken: 'doe wel en zie niet om'

Anno 2025

- De controverse over het boek duurt voort:
 - *Eichmann in Jeruzalem* is geen historisch maar een filosofisch boek en misschien wel het belangrijkste van de 20^e eeuw (stelt Susan Neiman) *versus*
 - Arendt heeft het zicht op de persoon en de daden van Eichmann verduisterd (stelt David Cesarani)
- Blijft Arendts analyse overeind? Pro en contra (en is er wel sprake van een 'analyse' of is het alleen 'beschrijving', zoals Arendt zelf stelt?)
- Het kwaad: banaal of duivels? Of menselijk?
- Kan het denken een dam opwerpen tegen het kwaad? Bettina Stangneth zegt: nee, het kwaad zit (in potentie) in het denken zelf

Samen lezen

- Samenvatting van 'Persoonlijke verantwoordelijkheid onder een dictatuur' van Hannah Arendt (1964)
- Gesprek over de kerngedachten hierin

Afronding

- Met welke (kern)gedachte gaat u naar huis?
- Wat zou u aan Hannah Arendt willen vragen?
- Wat zou u tegen Hannah Arendt willen zeggen?
- Wat zou u nog meer over haar willen weten of van haar lezen?
 - Tips: Tussen verleden en toekomst, Verantwoordelijkheid en oordeel en De menselijke conditie

Meer lezen? www.joopberding.com/Arendt

- Vijf boeken over Hannah Arendt door Joop Berding:
<https://joopberding.com/wp-content/uploads/2024/10/vijf-boeken-van-joop-berding-over-hannah-arendt.pdf>
- Meest recent (2024): *Het gepassioneerde leven van Hannah Arendt. Liefde, vriendschap en de wereld*. Antwerpen/'s-Hertogenbosch: Gompel & Svacina (242 pp, €28,50)
- Een overzicht/bespreking van al het werk van Arendt vind je in *De werelden van Hannah Arendt. Lange lijnen in leven en werk*. (2021) Soest: Boekscout (338 pp, €24,50)



Joop Berding
**'IK BEN
OOK EEN MENS'**
*Opvoeding en onderwijs aan de hand van
Korczak, Dewey en Arendt*

3^e druk 2019



Joop Berding (red.)
**Aan
het
werk
met
Hannah
Arendt**
Professionals
in onderwijs, zorg
en sociaal werk

2^e druk 2018



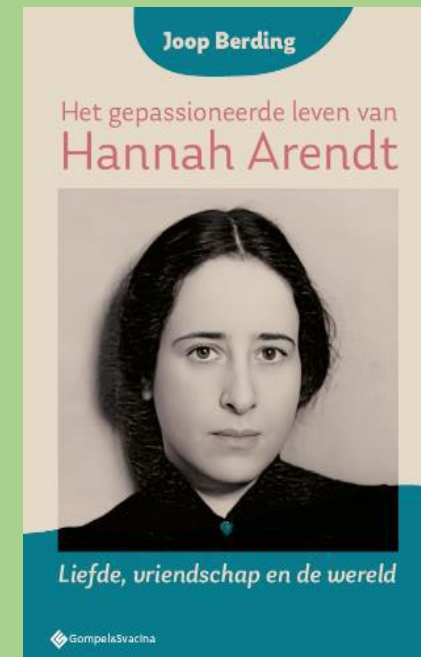
JOOP BERDING
**DE WERELDEN VAN
HANNAH ARENDT**
LANGE LIJNEN IN LEVEN EN WERK

2021



**HANNAH
ARENDT**
Levenswijsheden
SAMENGESTELD DOOR
Joop Berding

2022



Joop Berding
Het gepassioneerde leven van
Hannah Arendt



Liefde, vriendschap en de wereld

Gompel&Vacina

2024

Alle boeken zijn leverbaar via de online boekhandel of in de boekwinkel zelf.

Kijken en luisteren

- Interview met Günter Gaus, 1964:
<https://www.youtube.com/watch?v=dsolmQfVsO4&t=0s>
- Podcast over 'Wij vluchtelingen' (H. Drop, O. Barry, J. Berding):
<https://open.spotify.com/episode/3eFGiK51mAN9lpooVC9OTs?si=d3f99453c95f4734>
- De Hannah Arendt Lezing 2025 vanuit Mechelen (B) door Joop Berding: https://www.youtube.com/watch?v=nr6nhz8wM_I
- Podcast Joop Berding, Hanke Drop en gespreksleider Jan Jaap Hubeek t.g.v. de 50^e sterfdag van Arendt, 4-12-2025: op
<https://open.spotify.com/episode/3DahF5acZa21mRYHhKnnTB?si=e35b074a996e4b1c>